

Tööinspektsiooni 2005. aasta aruanne.

1. 2005. aasta järelevalve prioriteedid ja tegevuse eesmärgid.

1.1 Töötervishoidu ja tööohutust reguleerivate õigusaktide nõuete täitmise kontrollimine ja töökeskkonna hindamine eesmärgiga viia ettevõtete töökeskkond vastavusse õigusaktides sätestatud nõuetega ning tagada seega töötajate töötingimuste parendamine, nende tervise ja töövõime säilimine (eelkõige kontrollida neid ettevõtteid, milliseid ei ole aastatel 2000 – 2004, s.t pärast töötervishoiu ja tööohutuse seaduse jõustumist kontrollitud).

1.2 Ettevõtete töökeskkonna riskianalüüsi ja sisekontrolli taseme hindamisele suunatud sihtkontroll eesmärgiga saavutada ettevõtete töökeskkonnas esinevate ohtude ja riskide põhjalik väljaselgitamine ning abinõude rakendamine nende vältimiseks või vähendamiseks.

1.3 Euroopa Tööohutuse ja Töötervishoiu Agentuuri poolt kavandatud töötajate tervisele kahjuliku müra vähendamise kampaania, eesmärgiga suunata tööandjate tegevus abinõude rakendamisele mürast põhjustatud tervisekahjustuste vältimisele või vähendamisele.

1.4 Euroopa Vanemtööinspektorite Komitee (SLIC) poolt kavandatud "Ehitusohutuse kampaania uutes Euroopa Liidu liikmesriikides", eesmärgiga suunata ehitusettevõtjate tegevus ehitustööde ohutule korraldamisele ning tagada seega tööõnnetuste ja tööga seotud haigestumiste ennetamine ehitustöödel.

1.5 Töölepingu tingimuste ja andmete seaduse nõuetele vastavuse sihtkontroll eesmärgiga tagada töölepingute vastavus 2004.a 1. mail jõustunud töölepingu seaduse muudatustega ning selgitada välja kollektiivlepingute olemasolu ja selle rakendatavus töölepingule.

2. Järelevalvealane tegevus

2.1 2005. aastal viidi läbi 8295 kontrollimist (2004.a – 8289), neist 5029 korral kontrolliti töötervishoidu ja tööohutust reguleerivate õigusaktide täitmist (2004.a – 5018) ja 3266 korral töösuhteid reguleerivate õigusaktide täitmist (2004.a – 3271). Kontrolliti 3305 ettevõtet (2004.a – 2626), neist 1480-s hinnati töökeskkonda tervikuna 2004.a – 1243). Seega 2005.a võrreldes 2004. aastaga kasvas järelevalvega hõlmatud ettevõtete arv 26% ning ettevõtete arv kus hinnati töökeskkonda tervikuna 19%. Kohalike inspektsioonide järelevalvealast tegevust iseloomustab lisa 1. Hinnangud tööandjate tegevusele töötervishoiu ja tööohutuse seadusest tulenevate ülesannete täitmisel on esitatud lisa 2, hinnangud ettevõtete töökeskkonnale on antud lisa 3 ja ülevaade ettevõtetes esinevatest ohuteguritest lisa 4. Ülevaade kontrollimistest maakondade lõikes on esitatud lisa 5.

2.2 Viidi läbi ettevõtete töökeskkonna riskianalüüsi ja sisekontrolli taseme hindamisele suunatud sihtkontroll 441 ettevõttes, mille tulemusena kasvasid tööandjate või nende esindajate teadlikkus riskianalüüsi ja sisekontrolli tähtsusest ohutute ja tervislike töötingimuste loomisel ettevõttes ning oskus selgitada välja ja hinnata töökeskkonnas esinevaid ohutegureid. Sihtkontrolli

käigus tööandjatele esitatud ettekirjutuste alusel rakendati ettevõtetes abinõud terviseriski vältimiseks või vähendamiseks. Sihtkontrolli aruanne koos ettepanekutega töökeskkonna riskianalüüsi ja sisekontrolli kvaliteedi parandamiseks esitati tööandjate ja ametiühingute liitudele ning Sotsiaalministeeriumile (lisatud).

2.3 Viidi läbi Euroopa Tööohutuse ja Töötervishoiu Agentuuri poolt kavandatud töötajate tervisele kahjuliku müra vähendamise informatiivne kampaania, eesmärgiga suunata tööandjate tegevus abinõude rakendamisele mürast põhjustatud tervisekahjustuste vältimisele või vähendamisele. Kampaania käigus levitati tööandjatele teabematerjale müra töötajate tervisele kahjulikust mõjust, osaleti Euroopa töötervishoiu ja tööohutuse nädala raames korraldatavatel üritustel jne.

2.4 Viidi läbi Euroopa Vanemtööinspektorite Komitee (SLIC) poolt kavandatud ehitusohutuse kampaania eesmärgiga suunata ehitusettevõtjate tegevus ehitustööde ohutule korraldamisele ning tagada seega tööõnnetuste ja tööga seotud haigestumiste ennetamine ehitustöödel. Kampaania käigus kontrolliti ohutusnõuete täitmist 166 ehitusplatsil. Ehitusettevõtjatele jagati välja teabematerjale, mis käsitlesid ohutu töö korraldamist ehitusel. Kampaania aruanne esitati SLIC-le, vastavatele tööandjate ja ametiühingute liitudele ning Sotsiaalministeeriumile järelduste tegemiseks.

2.5 Viidi läbi töölepingu tingimuste ja andmete seaduse nõuetele vastavuse sihtkontroll 423 ettevõttes eesmärgiga tagada töölepingute vastavus 2004.a 1. mail jõustunud töölepingu seaduse muudatustega.

2.6 Vormistamata töösuhete avastamiseks viidi läbi 876 kontrollimist, neist 81 koos Maksu- ja Tolliameti esindajatega. Töötajate arv ettevõtetes, kus kontrolliti vormistamata töösuhteid – 41 269. Avastati 332 töölepinguta töötajat ning 836 töötaja töölepingus oli palgamäär kehtestamata.

2.7 Kontrolliti 684 mootorsõidukijuhi sõidu- ja puhkeaja korraldust 59 mootorsõiduki omaniku juures.

2.8 Osaleti 818 uue ehitiste ülevaatusel eesmärgiga tagada nendes ehitistes sisustatavate töökohtade viimine vastavusse õigusaktides sätestatud nõuetega.

2.9 Isikukaitsevahendite turujärelevalve raames kontrolliti 515 isikukaitsevahendi tüübi vastavust ohutusnõuetele 86 nende vahendite müüjate juures.

2.10 Tööandjatele esitati 3619 ettekirjutust (2004.a – 2854), neist 2450 (2004.a – 2063) töötervishoidu ja tööohutust reguleerivate õigusaktide nõuete rikkumiste kõrvaldamiseks ja 1169 (2004.a – 791) ettekirjutust töösuhteid reguleerivate õigusaktide nõuete rikkumiste kõrvaldamiseks. Töötajate elule ohtliku töö tegemine peatati 66 töökohal ning ohtliku töövahendi kasutamine keelati 96 juhul (2004.a 9 vastavalt 85 ja 108).

2.11 Väärteomenetluse seadustiku alusel menetleti 130 juriidilise isiku ja 49 füüsilise isiku (2004.a – vastavalt 140 ja 43) väärteoasja. 108 juriidilisele isikule määrati trahve kokku 436 866 krooni (2004.a – 131 isikule 514 000 kr) ja 40 füüsilisele isikule määrati trahve kokku 75 050 krooni (2004.a – 42 isikule 50 500 kr). Kokku määrati trahve 511 916 krooni (2004.a – 721 250 kr). Asendustäitmise ja sunniraha seaduse alusel hoiatati sunnirahaga 984

tööandjat 3 403 420 krooni ulatuses (2004.a vastavalt 1165 ja 3 638 210), s.h töötervishoiu ja tööohutuse nõuete rikkumise eest 806 tööandjat 2 937 420 krooni ulatuses (2004.a vastavalt 938 ja 3 105 110) ja 178 tööandjat töösuhteid reguleerivate õigusaktide nõuete rikkumise eest 466 000 krooni ulatuses (2004.a vastavalt 227 ja 533100). Sunniraha pöörati täitmisele 38 juhul 152 200 krooni (2004.a vastavalt 65 ja 234 200 kr.).

2.12 Uuriti 443 raske ja 22 surmaga lõppenud tööõnnetuse asjaolusid ja põhjuseid (2004.a vastavalt 479 ja 25). Alustati kriminaalmenetlus 4 juhtumi uurimisel. Uuriti 90 kutsehaiguse juhtumit.

2.13 Töölepingu seaduse ning töö- ja puhkeaja seaduse alusel vaadati läbi 4930 tööandjate taotlust (2004.a – 4382, s.t 2005.a taotluste kasv 12%). Tööandjatele anti 3977 nõusolekut või kooskõlastust (2005.a – 3508), mis puudutasid 69 394 töötajat (2004.a – 64 431, s.t 2005.a töötajate arv, kelle suhtes tehti otsus nõusoleku või kooskõlastuse andmiseks, kasvas 8%). 953 taotluse puhul keelduti nõusoleku või kooskõlastuse andmisest. Töölepinguseaduse § 68 alusel anti nõusolek osalise töötaja rakendamiseks või töötajate osaliselt tasustatavale puhkusele saatmiseks 209 ettevõtte 19 610 töötajale (2004.a – 266 ettevõtte 20 192 töötajale). Töölepinguseaduse § 2¹ lg 5 alusel esitati taotlus 176 taotlust 1782 13 – 14 aastase alaealise töölevõtmiseks. Töölepinguseaduse § 2¹ lg 6 alusel anti nõusolek 1475 13 – 14 aastase alaealise töölevõtmiseks. Töölepinguseaduse § 31 lg 1 ja § 75 alusel registreeriti 1982 töölepingut (2004.a – 2129).

2.14 Vaadati läbi ja lahendati 173 töötaja kirjalikku avaldust (2004.a – 177).

2.15 Töötervishoiu, tööohutuse ja töösuhete probleemide lahendamisel nõustati 2102 tööandjat ja nende esindajat ning 3963 töötajat (2004.a vastavalt 2508 ja 4471).

2.16 Vaadati läbi ja täiustati järelevalve metoodikat ja korraldust. Tööinspektsiooni 29.11.2005.a käskkirjaga nr 34 kinnitati täiustatud järelevalvetöö korraldamise juhend ning 29.11.2005.a käskkirjaga nr 36 töötervishoiu ja tööohutuse üldkontrolli juhend.

3. Töötervishoiu ja tööohutuse järelevalve tulemuste lühianalüüs.

Töötervishoiu ja tööohutuse üldkontrolli käigus hinnati töökeskkonna seisundit **1480** ettevõttes (2004.a – 1243). Järelevalve tulemusena ettevõtte töökeskkonnas toimunud muutusi hinnati **450** ettevõttes, s.o **30%** varem kontrollitud ettevõtetest.

3.1 Ettekirjutuste täitmise kontrollimisel ettevõtte töötervishoiu ja tööohutusosalase töö korraldusele antud uute hinnangute alusel võib järeldada, et:

- kui esmakordsel kontrollimisel oli töökeskkonna riskianalüüs nõuetekohaselt läbiviidud **27%** kontrollitud ettevõtetest, **31%** ettevõtetest esines puudusi ja **42%** ettevõtetest ei olnud riskianalüüsi tehtud, siis töökeskkonnas toimunud muutuste hindamisel oli see nõuetekohaselt tehtud **85%** ettevõtetest, **11%** ettevõtetest esines üksikuid puudusi ja **4%** ei olnud riskianalüüsi veel tehtud;

- kui esmakordsel kontrollimisel oli tegevuskava terviseriski vältimiseks või vähendamiseks koostatud **26 %** kontrollitud ettevõtetest, **20 %** ettevõtetest olid abinõud terviseriski vältimiseks mitteküllaldased ja **54 %** ettevõtetest ei olnud sellist kava koostatud, siis töökeskkonnas toimunud muutuste hindamisel oli nõuetekohane kava koostatud **84%** ettevõtetest, **9%** ettevõtetest vajas see kava veel täiendamist ja **7%** ettevõtetest ei olnud kava veel koostatud;
- kui esmakordsel kontrollimisel toimus töökeskkonna sisekontroll **28%** kontrollitud ettevõtetest, **30%** ettevõtetest esines selle töö tegemisel puudusi ja **42%** ettevõtetest sisekontrolli ei korraldatud, siis töökeskkonnas toimunud muutuste hindamisel oli sisekontroll nõuetekohaselt korraldatud **86%** ettevõtetest, **10%** ettevõtetest esines üksikuid puudusi ja **4%** ettevõtetest ei viidud sisekontrolli veel läbi;
- kui töötajate tervisekontroll oli esmakordsel kontrollimisel nõuetekohaselt korraldatud **39%** kontrollitud ettevõtetest, **16%** ettevõtetest esines puudusi ja **40%** ettevõtetest ei olnud tervisekontrolli korraldatud (5% ettevõtetest ei olnud töötajate tervisekontroll nõutav), siis töökeskkonnas toimunud muutuste hindamisel oli see nõuetekohaselt korraldatud **74%** ettevõtetest, **11%** ettevõtetest esines üksikuid puudusi ja **9%** ettevõtetest ei olnud tervisekontrolli veel korraldatud (6% ettevõtetest ei olnud tervisekontroll nõutav);
- kui töötajate juhendamine ja väljaõpe oli esmakordsel kontrollimisel nõuetekohaselt korraldatud **39%** kontrollitud ettevõtetest, **44%** ettevõtetest esines puudusi ja **17%** ei olnud töötajad nõuetekohaselt juhendatud või välja õpetatud, siis töökeskkonnas toimunud muutuste hindamisel oli see nõuetekohaselt korraldatud **90%** ettevõtetest, **9%** ettevõtetest esines üksikuid puudusi ja ainult **1%** ettevõtetest ei olnud see veel nõuetekohaselt tehtud;
- kui töötajad olid esmakordsel kontrollimisel nõuetekohaselt varustatud isikukaitsevahenditega **79%** kontrollitud ettevõtetest, **6%** ettevõtetest esines töötajate varustamisel isikukaitsevahenditega veel puudusi ja **2 %** ettevõtetest ei olnud töötajatele isikukaitsevahendeid välja antud (13% ettevõtetest ei olnud isikukaitsevahendite kasutamine nõutav), siis töökeskkonnas toimunud muutuste hindamisel oli töötajad nõuetekohaselt varustatud **89%** ettevõtetest ja **2%** ettevõtetest esines veel puudusi (9% kontrollitud ettevõtetest ei olnud isikukaitsevahendite kasutamine nõutav);
- kui samalaadsete tööõnnetuste kordumise vältimiseks olid esmakordsel kontrollimisel abinõud rakendatud **30%** kontrollitud ettevõtetest, **4%** ettevõtetest olid need abinõud täidetud osaliselt ja **3%** ettevõtetest ei olnud abinõusid rakendatud (63 % kontrollitud ettevõtetest ei olnud tööõnnetusi 2 viimase aasta jooksul toimunud), siis töökeskkonnas toimunud muutuste hindamisel olid abinõud rakendatud **41%** kontrollitud ettevõtetest, **4 %** ettevõtetest olid mõned abinõud veel rakendamisel (55% ettevõtetest ei olnud 2 viimase aasta jooksul tööõnnetusi toimunud).

3.2 Ettekirjutuste täitmise kontrollimisel ettevõtete töökeskkonnale antud uute hinnangute alusel võib järeldada, et:

- kui esmakordsel kontrollimisel hinnati tööandjate tegevust töötervishoiu ja tööohutuse seadusest tulenevate nõuete täitmisel heaks - **20%** kontrollitud ettevõtetest, rahuldavaks - **61%** ettevõtetest ja mitterahuldavaks - **19%**

ettevõtetest, siis töökeskkonnas toimunud muutuste hindamisel hinnati tööandja tegevust heaks – 59% ettevõtetest, rahuldavaks – 40% ettevõtetest ja mitterahuldavaks – 1% ettevõtetest;

- kui esmakordsel kontrollimisel hinnati füüsikalistest ohuteguritest (masinate ja seadmete liikuvad ja teravad osad, liikuvad töövahendid, plahvatus-, põletus-, elektrilöögi-, kukkumis-, varingu- ja kukkuvate esemete alla jäämise oht või mõni muu oht, mis võib tekitada kehavigastuse) tulenevat riski madalaks **37%** kontrollitud ettevõtetest, keskmiseks **61%** ettevõtetest ja kõrgeks **2%** ettevõtetest, siis pärast abinõude rakendamist riski vähendamiseks hinnati füüsikalistest ohuteguritest tulenevat riski madalaks **63%** ettevõtetest, keskmiseks **37%** ettevõtetest ning riski ei hinnatud enam kõrgeks mitte üheski ettevõttes;
- kui esmakordsel kontrollimisel hinnati füüsikalistest, keemilistest, bioloogilistest ja füsioloogilistest ohuteguritest tulenevat terviseriski madalaks **36%** kontrollitud ettevõtetest, keskmiseks **60%** ettevõtetest ja kõrgeks **4%** ettevõtetest, siis pärast abinõude rakendamist terviseriski vähendamiseks hinnati nimetatud ohuteguritest tulenevat riski madalaks **63%** ettevõtetest, keskmiseks **35%** ettevõtetest ja kõrgeks **2%** ettevõtetest;
- kui esmakordsel kontrollimisel hinnati töötajate olmetingimusi nõuetele vastavaks **78 %** kontrollitud ettevõtetest, osaliselt nõuetele mittevastavateks **19%** ettevõtetest ja nõuetele mittevastavateks **3%** ettevõtetest, siis pärast abinõude rakendamist olmetingimuste parandamiseks vastasid need nõuetele **85%** ettevõtetest, **14%** ettevõtetest esines veel puudusi, kuid neid oli asutud kõrvaldama ning **1%** ettevõtetest ei olnud veel abinõusid olmetingimuste parandamiseks rakendatud;
- kui esmakordsel kontrollimisel anti ettevõtete töökeskkonnale tervikuna hea hinnang **17%** kontrollitud ettevõtetest, **81%** ettevõtetest esines veel puudusi ja **2 %** ettevõtete töökeskkonda hinnati nõuetele mittevastavaks, siis töökeskkonnas toimunud muutuste hindamisel anti ettevõtte töökeskkonnale tervikuna hea hinnang **44%** ettevõtetest, rahuldav **56%** ettevõtetest ja mitterahuldavaks ei hinnatud mitte ühegi ettevõtte töökeskkonda.

Nende ettevõtete, kus ei viidud kohapeal läbi ettekirjutuse täitmise kontrolli, töökeskkonnas toimunud muutusi hindasid tööinspektorid ettevõtelt ettekirjutuste täitmise kohta saadud teatiste alusel. Tööandjate suhtes, kes ei teatanud neile esitatud ettekirjutuste täitmisest või ei täitnud ettekirjutust, rakendati seaduses ettenähtud sanktsioone.

Aastael 2000 – 2005 on Tööinspeksioon viinud läbi 39 629 kontrollimist. Järelevalve maht on nendel aastatel pidevalt kasvanud ning seda vaatamata asjaolule, et samal ajal on kasvanud ka järelevalve toimingute maht ja keerukus (on kasvanud Tööinspeksiooni järelevalve valdkonda kuuluvate õigusaktide arv, jõustunud haldusmenetluse seadus, asendustäitmise ja sunniraha seadus, väärtemenetluse seadustik jne). Kui 2000. aastal viidi läbi 6385 kontrollimist, siis 2005.a oli see arv 8295. Tööjõuressurss on jäänud aga samaks.

Nendel aastatel on Tööinspeksioonis (koostöös Inglismaa ekspertidega) väljatöötatud metoodika alusel kontrollitud ja hinnatud töökeskkonda kui tervikut 8313 ettevõttes. Nende hinnangute alusel jagatakse ettevõtted ohtlikkuse taseme järgi kolme gruppi (ohtlikud, keskmise ohtlikkusega ja väheohtlikud ettevõtted), mis on aluseks nende ettevõtete kontrollimise sageduse määramiseks.

4. Tööõnnetused, kutsehaigused ja tööst põhjustatud haigestumised.

4.1 Tööõnnetused

2005.a registreeriti (02.01.2006.a seisuga) Tööinspeksioonis **3425** tööõnnetuse raportit (2004.a – 3326).

4.1.1 Surmaga lõppenud õnnetused.

Tööinspeksiooni teavitati **38** surmaga lõppenud õnnetusest, kuid pärast õnnetuste asjaolude väljaselgitamist selgus, et **14** neist ei olnud tööõnnetused, sest need toimusid faktilises töösuhtes mitteolevate isikutega, töötetevõtulepingu alusel töötavate isikutega, füüsilisest isikust ettevõtjatega, infarkti või mõne muu äkilise terviserikke tagajärjel, mis ei olnud põhjustatud tööst.

Tööülesannete täitmisel sai surma 24 töötajat (2004.a - 34). Seega 2005.a võrreldes 2004.a vähenes surmaga lõppenud tööõnnetuste arv **29%**.

24 –st surmaga lõppenud tööõnnetusest toimusid:

- Tööinspeksiooni järelevalve valdkonnas – **13** õnnetust (töötervishoiu ja tööohutuse seadus ja selle alusel kehtestatud õigusaktid);
- Politsei järelevalve valdkonnas – **9** õnnetust (neist 7 liiklusõnnetust, 1 lõhkekeha plahvatuse tagajärjel ja 1 vägivalla tagajärjel);
- Tehnilise Järelevalve Inspeksiooni järelevalve valdkonnas – **2** õnnetust (1 elektrilöögi tagajärjel ja 1 surveseadme kasutamisel)

Töötervishoiu ja tööohutusnõuete rikkumise tagajärjel said töötajad surma:

- kukkuma eseme alla jäämise tagajärjel – **7** õnnetust;
- kukkumise tagajärjel (põhiliselt kukkumine kõrgusest) – **4** õnnetust;
- masinate ja seadmete käitlemisel – **1** õnnetus;
- liikurmasinaga töötamisel – **1** õnnetus.

4.1.2 Rasked tööõnnetused.

Toimus **999** rasket tööõnnetust (2005.a – 973). Seega 2005.a võrreldes 2004.a vähenes raskete tööõnnetuste arv **2,6%**.

Analiüüsidest raskeid tööõnnetusi ettevõtete põhitegevusalade järgi võib järeldada, et kõige rohkem õnnetusi toimus:

- ehituses – 118 (2004.a – 101), kasv – **16%**;
- metallitoodete, masinate ja seadmete tootmisel – 108 (2004.a – 108), s.t samal tasemel;
- hulgi- ja jaekaubanduses – 109 (2004.a – 94), kasv – **15%**;
- puidutöötlemisel – 89 (2004.a – 85), kasv – **1%**;
- põllumajandus – 65 (2004.a – 46), kasv – **41%**.

Tegevusalade lõikes vähenes raskete tööõnnetuste arv kõige rohkem:

- mööblitööstuses – **38 %** (2005.a – 38 õnnetust, 2004.a – 61 õnnetust);
- maismaatranspordis – **26%** (2005.a – 41 õnnetust; 2004.a – 55 õnnetust);
- toiduainetetööstuses – **14%** (2005.a – 44 õnnetust; 2004.a – 51 õnnetust).

Maakondade lõikes vähenes raskete tööõnnetuste arv kõige rohkem:

- Hiiumaal – **3 korda** (2005.a – 3 õnnetust; 2004.a – 9 õnnetust);
- Saaremaal – **36%** (2005.a – 14 õnnetust; 2004.a – 22 õnnetust);
- Tartumaal – **25%** (2005.a – 43 õnnetust; 2004.a – 57 õnnetust).

Maakondade lõikes kasvas raskete tööõnnetuste arv kõige rohkem:

- Läänemaal – **2 korda** (2005.a – 19 õnnetust; 2004.a – 9 õnnetust)
- Võrumaal – **90 %** (2005.a – 21 õnnetust; 2004.a – 11 õnnetust);
- Jõgevamaal – **78 %** (2005.a 25 õnnetust; 2004.a – 14 õnnetust).

Kuid mõne teise sama suure maakonnaga võrreldes on nimetatud maakondades raskeid tööõnnetusi tunduvalt vähem (näiteks Järvemaal toimus 2005.a 62 rasket tööõnnetust ja 2004.a 60 rasket tööõnnetust).

100 000 töötaja kohta toimus raskeid tööõnnetusi kõige rohkem
Järvemaal, Lääne-Virumaal ja Harjumaal.

4.1.3 Kõik tööõnnetused.

2005.a toimus 100 000 töötaja kohta **564** tööõnnetust (2004.a – 559).

Maakondade lõikes toimus kõige rohkem tööõnnetusi 100 000 töötaja kohta:

- Lääne-Virumaal – **1160** (2004.a – 1434), vähennemine – 20%;
- Järvemaal – **965** (2004.a – 884), kasv – 9%;
- Harjumaal – **687** (2004.a – 655), kasv – 5%;
- Viljandimaal **644** (2004.a – 598), kasv – 8%.

Maakondade lõikes toimus kõige vähem tööõnnetusi 100 000 töötaja kohta:

- Põlvamaal – **378** (2004.a – 374), kasv – 9%;
- Raplamaal – **429** (2004.a – 494), vähennemine – 14%;
- Tallinn – **429** (2004.a – 414), kasv – 3%.

Absoluutarvudes kasvas 2005.a võrreldes 2004.a tööõnnetuste arv veidi Harjumaal, Järvemaal, Läänemaal, Põlvamaal, Viljandimaal, vähenes või jäi samale tasemele aga Ida-Virumaal, Jõgevamaal, Hiiumaal, Lääne-Virumaal, Pärnumaal, Raplamaal, Saaremaal, Tartumaal, Valgamaal ja Võrumaal ning Lääne-Virumaal. Väljaspool Eestit toimunud tööõnnetuste arv on kasvanud 39% (2005.a – 108 õnnetust; 2004.a – 66 õnnetust), neist enim on toimunud Soomes.

Analüüsidest tööõnnetusi ettevõtete põhitegevusalade järgi, võib järeldada, et kõige rohkem tööõnnetusi toimus:

- hulgi- ja jaekaubanduses – **364**, s.o **10%** kõigest tööõnnetustest (2004.a – 301), kasv – 20%;
- puidutöötlemine – **346**, s.o **10%** kõigest tööõnnetustest (2004.a – 337), kasv – 3%
- ehitus – **300**, s.o **9%** kõigest tööõnnetustest (2004.a – 255), kasv – 13%;
- avalik haldus, riigikaitse, kohustuslik sotsiaalkindlustus – **277**, s.o **8%** kõigest tööõnnetustest (2004.a – 246), kasv – 12%;
- toiduainetetööstus – **202**, s.o **6%** kõigest tööõnnetustest (2004.a – 248), vähene mine – 19%;
- kemikaalide ja keemiatoodete tootmine – **196**, s.o **6%** kõigest tööõnnetustest (2004.a – 180), kasv – 9%;
- põllumajandus ja jahindus – **192**, s.o **5%** kõigest tööõnnetustest, (2004.a – 169), kasv 13%.

Analüüsidest tööõnnetusi ettevõtete põhitegevusalade järgi 100 000 töötaja kohta, selgub, et kõige rohkem tööõnnetusi toimub:

- kemikaalide ja keemiatoodete tootmine – **1620** (2004.a - 1622), vähene mine – 1%;
- puidutöötlemine – **1632** (2004.a - 1472), kasv – 11%;
- mööblitööstus – **1394** (2004.a – 1448), vähene mine – 4%;
- toiduainetetööstus – **995** (2004.a – 1164), vähene mine – 15%;
- metallitoodete, masinate ja seadmete tootmine – **850** (2004.a – 831), kasv – 2%;
- põllumajandus ja jahindus – **821** (2004.a – 698), kasv – 17%;

Töõõnnetuste täpsem analüüs on esitatud käesoleva aruande lisades 6 – 8.

4.2 Kutsehaigused

2005. aastal on Tööinspeksioonis registreeritud **97** esmaselt diagnoositud kutsehaigusjuhtumit (2004.a – 132) 51 mehel ja 43 naisel.

Maakonniti on kutsehaigusi enim diagnoositud (lisa 20):

	<u>2005. a</u>	<u>2004. a</u>
➤ Tartumaal	16 e. 16%	20
➤ Tallinn ja Harjumaa	12 e. 12%	15
➤ Jõgevamaal	11 e. 11%	24
➤ Pärnumaal	11 e. 11%	8

Enim diagnoositud kutsehaigusteks on (lisa 21):

	<u>2005. a</u>	<u>2004. a</u>
➤ ülekoormushaigus	61 e. 63%	66
➤ vaegkuulmine	17e. 17%	20
➤ vibratsioonitõbi	12 e. 12,7%	30

Kutsealade järgi on enim diagnoositud (lisa 22):

	<u>2005. a</u>	<u>2004. a</u>
➤ liikurmehhanismide juhid	31e. 32%	30
➤ loomakasvataja	16 e. 16%	28
➤ muud	27 e. 28%	39

Vanuseliselt on kutsehaigusi diagnoositud:

- 25 – 34 aastased – 1
- 35 – 44 aastased – 9
- 45 – 54 aastased – 48
- 55 – 64 aastased – 32
- üle 65 aastased – 7

Ühel kuni 34 aastasel töötajal on diagnoositud allergiline kontaktdermatiit ning 35 – 44-aastastel töötajatel on peamiselt diagnoositud füüsilisest ülekoormusest põhjustatud haigusi.

Kui 2004. aastal esmaselt diagnoositud kutsehaigestumistest oli 50% ülekoormushaigused, siis 2005 aastal oli selliseid haigusi juba 63%.

Ülekoormushaigus võib koosneda ühest diagnoosist, kuid tavaliselt koosneb see mitmest kliinilisest diagnoosist. Kui võtta arvesse töötervishoiuarstide poolt diagnoositud kliiniliste diagnooside arv, siis diagnoositud haiguste arv on tunduvalt suurem (239 kliinilist diagnoosi vastavalt RHK-10-le), näiteks:

- karpaalkanali sündroom – 43 (G560)
- kubitaalkanali sündroom – 9 (G562)
- ulnaarkanali sündroom – 7 (G563)
- küünarliigese lateraalne epikondüliit – 29 (M771)
- küünarliigese mediaalne epikondüliit – 2 (M770)
- õlavöötme-müofastsiaalsed valud – 36 (M708)
- õlaliigese roraatormanseti kahjustus – 19 (M751)
- nimmevalu e. dorsalgia – 15 (M545)
- raynaud sündroom – 14 (I730)

Raynaud sündroomi põhjustajaks on eelkõige vibratsioon.

Ülekoormusest põhjustatud kutsehaiguste väljakujunemisel on oluliseks teguriks füüsiline ülekoormus (raskuste teisaldamine, sundasendid- ja liigutused, staatilise lihaspingega ehk hoiakutöö jne), millele lisandub ka töökeskkonna mikrokliima (niiskus, tuuletõmme, temperatuur) toime, mis on soodustavaks teguriks haiguse väljakujunemisel.

Teiseks enim diagnoositud kutsehaiguseks on mürast põhjustatud kuulmislangus. Vähenenud on vibratsioonist põhjustatud tervisekahjustuste arv, sest ettevõtetes on võetud kasutusele palju uusi ohutusnõuetele vastavaid töövahendeid ning vibratsiooni tekitavate töövahendite kasutamisel on töötajad varustatud vastavate isikukaitsevahenditega.

Tööandjad ei ole töökeskkonna riskianalüüsi läbiviimisel sageli hinnanud füsioloogilisi (sundasendid ja -liigutused, raskuste teisaldamine, lokaalse lihaspingega tööd jne) ja bioloogilisi ohutegureid või on need tunduvalt alahinnatud. Seepärast ei rakendata ka abinõusid nendest ohuteguritest põhjustatud terviseriski vältimiseks või vähendamiseks. Puuduvad ühtsed ja kõigile tööandjatele arusaadavad selgitused sundasendite- ja liigutuste hindamise kohta.

Sageli ei hinnata ka keemilisest ohutegurist tulenevat ohtu. Ka väikese koguse kemikaalide igapäevane kasutamine on sageli allergiliste haiguste põhjustajaks (ärritav kontaktdermatiit). 2005. aastal on diagnoositud 3 kontaktdermatiiti kokkupuutest kemikaalidega. Väga paljudes tegevusvaldkondades kasutatakse kemikaale, millest võib järeldada, et kemikaalidest põhjustatud tervisekahjustuste arv võib suurenedagi.

Kutsehaiguste uurimismaterjalide alusel võib järeldada, et loomakasvatusega ja toiduainete käitlemisega tegelevates ettevõtetes ei saada siiani aru, et nakkushaiguste ennetamiseks ja tõrjeks läbiviidav tervisekontroll ei asenda töökeskkonna riskianalüüsi käigus väljaselgitatud ohuteguritega seonduvat tervisekontrolli.

Tööandjate poolt on kahtluse alla seatud tervisekontrollide vajalikkus sellisel kujul nagu seda praegu korraldatakse. Seda soodustab asjaolu, et maakondades on töötervishoiuteenuse osutaja tihti monopoolses seisundis, mis annab teenuse osutajale võimaluse tööandjale dikteerida tervisekontrollide mahtu. Samas jätab soovida tervisekontrolli kvaliteet, mida näitab asjaolu, et mõnikord on töötajal diagnoositud kutsehaigus üle 50% töövõime kaotusega 2 - 3 kuud pärast tervisekontrolli läbimist.

4.3 Tööst põhjustatud haigestumised.

2005.a registreeriti Tööinspektsioonis **397** tööst põhjustatud haigestumist.

Maakondade lõikes on tööst põhjustatud haigestumisi kõige rohkem diagnoositud:

➤ Tartumaal	135
➤ Tallinnas ja Harjumaal	104
➤ Pärnumaal	36
➤ Ida-Virumaa	20
➤ Jõgevamaal	20
➤ Raplamaal	20
➤ Lääne- ja Hiiumaal	18

Enim diagnoositud haigusteks on:

➤ füüsilisest ülekoormusest põhjustatud haigestumised, s.h:	
– ülekoormushaigused	65
– karpaalkanali sündroom	94
– lülisamba kaela- ja nimmepiirkonna haigused	18
– õlavöötme müofastsiaalsed valud	28
– Dypyutreni kontraktuur	6
– õlaliigese rotaatormanseti kahjustus	4
– lateraalne epikondüliit	28
– mediaalne epikondüliit	8
– liigesvalud	7
➤ müratekkene kuulmislangus	118
➤ allergiline kontaktdermatiit	9
➤ ärritav kontaktdermatiit	5

Vanuselisel on tööst põhjustatud haigestumisi diagnoositud:

➤ 18 – 24 aastased	2
➤ 25 – 34 aastased	20
➤ 35 – 44 aastased	70
➤ 45 – 54 aastased	171
➤ 55 – 64 aastased	112
➤ üle 65 aastased	6

Vastavalt arsti teatisele tööst põhjustatud haigestumisest on töötajate tööstaaž ohuteguriga töötamisel (teatiste põhjal, kus staaž oli märgitud):

➤ 5 – 10 aastat	49 töötajat
➤ 11 – 20 aastat	60 töötajat
➤ 21 – 30 aastat	75 töötajat
➤ 31 – 40 aastat	44 töötajat
➤ üle 40 aasta	7 töötajat

Tööst põhjustatud haigestumistest kolmandiku, ehk 30% moodustab mürast põhjustatud müratekkene kuulmislangus. On diagnoositud 3 tööst põhjustatud kopsuhaigust, 14 nahahaigust ning ülejäänud haigestumised on põhjustatud füüsilisest ülekoormusest. Seega ka tööst põhjustatud haigestumiste osas on kaheks peamiseks ohuteguriks töökeskkonnas esinev füüsiline ülekoormus ja müra. Vaatamata majandusliku elu arengule, millega kaasnevad ka muutused töökeskkonnas, on siiski tööprotsesse ja tehnoloogiaid, mille puhul ei ole võimalik teha kardinaalseid muutusi. Seepärast peab tööandja töötajate tervise säilimise tagamiseks pöörama rohkem tähelepanu töötervishoiu korraldusele ettevõttes.

Vanuselisel on enim tööst põhjustatud haigestumine diagnoositud 45-54 aastastel. Arvestades töötajate vanust ja tööstaaži, võib järeldada, et tegemist võib olla juba väljakujunenud kutsehaigustega. Kutsehaiguse diagnoosimise aluseks on töö ja tervise anamnees ning sageli ei ole võimalik saada piisavalt dokumenteeritud informatsiooni töökeskkonna ohutegurite kohta. Ka töötajad ise ei ole alati huvitatud kutsehaiguse diagnoosimisest, kuna tal puuduvad sotsiaalsed garantiid tuleviku suhtes. Nad eelistavad haigena töötada ajani, kuni veel on tööd ja nad suudavad seda teha. See asjaolu on üheks põhjuseks, miks paljud sisuliselt kutsehaigused diagnoositakse tööst põhjustatud haigustena. 2006 aastal muutub kutsehaiguste ja tööst põhjustatud haigestumiste arvestuse kord. Eelkõige puudutab see ülekoormushaigestumist, kus analüüs hakkab toimuma kliiniliste diagnooside järgi.

5. Töösuhted.

Töösuhte järelevalves oli märksõnaks 2004.a. 1.mail jõustunud töölepingu seaduse muudatused, millega täiendati ka töölepingu kohustuslikke tingimusi. Vastavalt seaduse rakendussättele kohustati tööandjaid töölepingud seaduse muudatustega kooskõlla viima hiljemalt 2005.a. 1.jaanuariks. Kontrollimaks tööandjaid seaduse nõuete täitmisel, viidi I poolaastal läbi töölepingu tingimuste seadusele vastavuse sihtkontroll. Kokku kontrolliti **423** tööandja juures **9706** töölepingut. Kontrollimiste käigus avastati hulgaliselt vajakajäämisi, mille kohta koostati **262** ettekirjutust.

Sihtkontrolli tulemused näitasid, et töölepingute nõuetekohane vormistamine on üle poolte kontrollitud tööandjate jaoks tõsine probleem. Suurimaks probleemiks oli töölepingus palgatingimuste kehtestamine: puudus põhipalk või põhipalk oli madalam riigis kehtivast palga alammäärast; lisatasud olid kehtestatud umbmääraselt, samuti puudusid tingimused palga arvutamise viisi ja palga maksmise korra kohta. Tööandja nigelad teadmised tüki- ja ajapalga erisusest näitas asjaolu, et ei tehta vahet tükitööhindel ja tunnipalgamääral. Probleeme oli ka teiste töölepingu tingimuste kehtestamisega nagu töötegemise asukoha kindlaksmääramine, tööajanormi kehtestamine, tööülesannete kirjeldus. Paljudel juhtudel oli töölepingus viide töölepingule lisatavale dokumendile (näit. ametijuhend), kuid kontrollimisel ei suudetud vastavat dokumenti esitada. Sihtkontrolli läbiviimise positiivseks küljeks võib lugeda seda, et tööandjad hakkasid töölepingutega aktiivsemalt tegelema. Töölepingu tingimuste nõuetele vastavusse viimine toimus sageli töölepingute ümbervormistamisena. Kahjuks tegelesid mitmed tööandjad töölepingute ümbervormistamise varjus töölepingu tingimuste ühepoolse muutmisega. Sihtkontroll näitas ka seda, et tööandjate kontrollimine TLS sätete täitmise üle ei saa piirduda ainult ühe sihtkontrolli läbiviimisega, vaid see tegevus peab olema pidev. Samuti leiti, et tööandjad vajavad rohkem teavet õigusaktide nõuete kohta.

Teiste töösuhteid reguleerivate õigusaktide nõuete täitmise üle kontrollimised näitasid, et rikkumiste laadis erilisi muudatusi ei olnud. Endiselt olid põhilisemateks rikkumisteks tööaja arvestuse mittepildamine või mittevastavus tegelikkusele, avastati puudusi isikukaartide täitmisel, tööraamatute pidamisel jm. Mitmetes inspektsioonis läbiviidud kontrollimised näitasid, et põllumajanduses ei tagata töötajatele ettenähtud arvu puhkepäevi arvestusperioodi kestel, bussijuhtide tööajaks ei arvestata ettevalmistus- ja lõpetusaega, alaealiste töölevõtmisel puuduvad vanema nõusolekud, 15-16-aastaste alaealiste tööajanorm ei vasta seaduse nõuetele, töötajatele antavad kirjalikud palga teatised ei sisalda seaduses ettenähtud andmeid, autojuhtidele makstakse lisatasu läbisõidetud kilomeetrite eest, alaealistele ja puudega töötajatele võimaldatakse puhkust 35 päeva asemel 28 päeva, puhkuste kavandamisel ei peeta kinni kohustusest võimaldada üks puhkuseosa vähemalt 14 kalendripäeva.

Kõrvuti töölepingute seadusele vastavuse sihtkontrolliga viidi aasta kestel läbi kontrollimisi kirjalikult vormistamata töölepingute avastamiseks. Sel eesmärgil kontrolliti ligi **900** tööandjat. Vormistamata töölepinguga töötajate osakaal kontrollitud töötajate üldarvust moodustas **1,2%**, mis võrreldes 2004.a. on tõusnud **0,4%**. Koos Maksu- ja Tolliametiga viidi läbi **81** ühisreidi. Aktiivsemalt osalesid ühisreididel Ida-Virumaa ja Saaremaa tööinspektorid.

Võrreldes 2004.a. on endiselt probleem töötajate tööpinge kasv, mis on eeskätt tingitud töömahu mittevastavusest töötajate arvule. Töötajate arvu

mittevastavuse üheks põhjuseks on tööjõu puudus osades majandustegevuse valdkondades (ehitus, tervishoid, transport), mistõttu töötatakse ületundidega üle seaduses ettenähtud piirmäärade.

Samas täheldati ka tööõigusaktide nõuete täitmisel muudatusi paremuse poole. Nii näiteks näitasid kontrollimised, et olukord kirjalike töölepingute sõlmimisel on paranenud Valgamaa väikefirmades. Töölepingute vastavus seaduse nõuetele on paranenud ka Lääne-Virumaa tööandjate juures.

Töösuhete järelevalve üheks osaks on seadustes ettenähtud tööinspektori nõusoleku ja kooskõlastuse andmine. Taotluste arv nõusolekute ja kooskõlastuste saamiseks oli **4930**, mis oli ligi **600** võrra rohkem kui 2004.a. Taotlusi töötajate tervises seisundile vastavale tööle üleviimise võimatuse tuvastamiseks esitati üle **300** rohkem kui 2004.a. Kasvas ka kooskõlastamiseks esitatud töösisekorraeeskirjade arv – 477 võrra rohkem kui 2004.a. Võrreldes 2004.a. mõnevõrra vähenes (47 taotlust vähem) kooskõlastuste taotlemine töölepingute kollektiivseks lõpetamiseks. Töötajate arv kollektiivsetel lõpetamistel oli 700 võrra vähem kui 2004.a.

Endiselt on tööjõuturul kuum teema tööjõu rentimine. Samad probleemid, mis olid aktuaalsed 2004.a. olid endiselt päevakorras ka 2005.a. Kehtiva õiguse laiendamine tööjõu rentimisele on problemaatiline, alustades kasvõi töötajaga tähtajalise töölepingu sõlmimise õiguslikest alustest. On olnud juhtumeid, kus töötaja ei saa lepingust tekkinud probleeme teda rentinud firmaga lahendada, kuna firma on nõ. “kadunud”. Paraku ei ole ka Tööinspeksioonil võimalik neid töötajaid aidata, kuna tööandja, keda korrale kutsuda, on kadunud.

6. Töövaidlused

Aastal 2005 tegutses Eestis **14** töövaidluskomisjoni. Töövaidluskomisjonide juhatajad on ametis järgmistes maakondades: Tallinnas ja Harjumaal 3 (ametikohti 4), Ida-Virumaal 2, Tartumaal 2, Pärnumaal 1, Saaremaal 1, Võrumaal 1. Töövaidluskomisjoni juhatajat ei ole Järvamaal, Raplamaal, Läänemaal, Jõgevamaal, Põlvamaal, Lääne-Virumaal, Valgamaal ja Viljandimaal, kus vaidlusi lahendavad vastavalt Tallinna ja Harjumaa, Tartumaa, Ida-Virumaa, Võrumaa ja Pärnumaa töövaidluskomisjonide juhatajad. Saaremaa töövaidluskomisjoni juhataja on ainus, kes lahendab töövaidlusi ainult oma maakonnas.

2005.a. esitati töövaidluskomisjonidele **3007** avaldust (2001.a. 3139, 2002.a. 3258, 2003.a. 3372, 2004.a. 3454). Esitatud avalduste arv on languses võrreldes eelmiste aastatega. Lahendamisel olevate avalduste koguarv oli **3309**.

Töötajate avaldusi - **2869**, millesse on koondunud **2902** töötaja nõuded (2001.a. 3364, 2002.a. 3201, 2003.a. 3296, 2004.a. 3363).

Tööandjate avaldusi - **138** (2001.a. 41, 2002.a. 57, 2003.a. 76, 2004.a. 91).

Võrreldes 4 viimast aastat näeme, et tõusmas on tööandjate avalduste osakaal. Tööandjate avalduste protsent esitatute üldarvust oli **4,6%**, mis on läbi aegade kõrgeim. Töötajate avaldusi seega **95,4%** (2002.a. 98,4% ja 1,6%, 2003.a. 97,7% ja 2,3%, 2004.a. 97,4% ja 2,6%).

Kuna möödunud aastal muudeti aruandluse vormi ja ülevaate saab alates 2005.a. mitte töövaidluskomisjonide lõikes piirkondade kaupa, vaid juhatajate

kaupa, on ka aastaaruande lahtrid 1. ja 3. juhatajate lõikes täitmata, kuid koondarvud on olemas.

Enim avaldusi esitati Tallinnas ja Harjumaal – **1370** (2002.a.1361, 2003.a. 1361, 2004.a. 1610), järgnevad Ida-Virumaa **392** (2002.a. 415, 2003.a. 453, 2004.a. 481) ja Tartumaa **292** (2002.a. 330, 2003.a. 369, 2004.a. 370) avaldusega. Esitatud avaldustest enamus langeb kolmele ülaltoodud maakonnale – **68,5%** (2002.a. 64,5%, 2003.a. 64,8%, 2004.a. 71,4 %). Tallinna ja Harjumaal töövaidluskomisjonile esitatud avalduste arv moodustab **45,5%** (2002.a. 42%, 2003.a. 42%, 2004.a. 47%) kogu riigis esitatutest.

Aasta jooksul lahendati **2339** (2002.a. 2575, 2003.a. 2633, 2004.a. 2846) avaldust, neist rahuldati täielikult **1187** (2002.a. 1581, 2003.a. 1424, 2004.a. 1433), rahuldati osaliselt **736** (2002.a. 584, 2003.a. 740, 2004.a. 859) ja jäeti rahuldamata **432** (2002.a. 373, 2003.a. 439, 2004.a. 469) avaldust.

Töövaidluskomisjonid pidasid **2760** istungit (2003.a. 3285, 2002.a. 2921, 2001.a. 3052, 2004.a. 3501). Istungite edasilükkamise ja seega ka avalduste läbivaatamise viibimise põhjustest on esikohal poolte põhjendatud taotlus **284** (2003.a. 414, 2004.a. 525) juhul, järgnevad nõude täiendamine 101 juhul, muudel alustel vähem. 2004.a. ja ka varasematel olid teisel ja kolmandal positsioonil asjaolude täpsustamise vajadus - 2003.a. 264, 2004.a. 192 juhul ning poole mitteilmumine - 2003.a. 72, 2004.a. 93 juhul, sama 2002.a. Peab märkima, et poole mõjuva põhjusega mitteilmumine istungi edasilükkamise põhjusena on aastate lõikes vähenenud ja see on hea tendents.

Töötajate nõuded: Nende struktuur on muutumatu.

I saamata palga, lõpparve, töölepingu lõpetamise hüvitise nõuded – **2268** (2004.a. 2804, 2003.a. 2879, 2002.a. 2861, 2001.a. 2677);

II tööraamatu või lõpparve kinnipidamise hüvitise nõuded – **929** (2004.a. 1046, 2003.a. 1277, 2002.a. 1478, 2001.a. 1305);

III töölepingu lõpetamise ebaseaduslikuks tunnistamise nõuded – **663** (2004.a. 842, 2003.a. 789, 2002.a. 887, 2001.a. 1006).

Ligikaudu **98%** esitatud avaldustest sisaldasid rahalisi nõudeid.

Tööandjate nõuded: Esikohal on toimunud vahetus. Kui varasematel aastatel on enim nõudeid esitatud töötaja poolt tekitatud materiaalse kahju hüvitamiseks - 2004.a. 71, 2003.a. 54 ja 31, 2002.a. 35 ja 25 ja teisel kohal on olnud muud nõuded - 2004.a. 25, siis 2005.a. oli muid nõudeid esitatud **97** ja materiaalse kahju hüvitamise nõudeid **55**.

Alates 2006.aastast muutub aruandlus tervikuna: aruande arvanded tulevad vahetult TI infosüsteemist ning muutuvad ka aruande positsioonid. Seega järgmise aasta kokkuvõtteid teeb Tööinspeksioon juba uuel muutunud kujul.

Priit Siitan
Peadirektor